

Pestgedrag onder 9-12 jarige leerlingen met leermoeilijkheden
in het reguliere basisonderwijs

Rowan C. Bijeman (3762572) & Lyotte Lammers (3751872)

Universiteit Utrecht

Docent: Dr. P. L. M. Baar
Tweede beoordelaar: Dr. K. M. Coppens
Cursus: Masterthesis
Masteropleiding: Pedagogische Wetenschappen
Masterprogramma: Orthopedagogiek
Instelling: Universiteit Utrecht
Cursusjaar: 2012-2013
Datum: 14 juli 2013

Voorwoord

De gegevens in dit onderzoek zijn in 2013 verzameld door masterstudenten Orthopedagogiek van Universiteit Utrecht onder begeleiding van Dr. Paul Baar. Met het afronden van deze masterscriptie is het eindverslag van onze master Orthopedagogiek een feit geworden. Het onderwerp is de relatie tussen pestgedrag en leermoeilijkheden van 9-12 jarige reguliere basisschoolleerlingen. Deze scriptie is het resultaat van een boeiend proces. Omdat een aantal personen een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan deze scriptie, willen wij dit voorwoord gebruiken om hen te bedanken. Allereerst danken wij onze thesisbegeleider Paul Baar, voor zijn goede inzichten, informatie en ondersteuning tijdens de begeleidingsmomenten. Tevens willen wij de basisscholen Willibroodus te Breukelen, Kees Valkenstijn te Vleuten, Montessori School te Den Dolder en Witte Roos te Maarssen bedanken voor de fijne medewerking aan het onderzoek. Verder willen wij onze lieve familie en vrienden bedanken voor de steun tijdens het proces.

De verdeling van de verantwoordelijkheid is als volgt ingedeeld. De inleiding valt onder de verantwoordelijkheid van Lyotte, de methoden onder de verantwoordelijkheid van Rowan, doelstelling één en drie onder Lyotte, doelstelling twee en vier onder Rowan, de kanttekeningen onder Lyotte en de implicaties onder Rowan. Deze verdeling van de verantwoordelijkheid is willekeurig gemaakt. Hierbij dient te worden vermeld dat deze echter niet in het geheel overeen komt met de werkelijke taakverdeling. Alles is overeenstemming met elkaar geschreven, in volledige coöperatie met consensus. Deze masterscriptie is ontstaan door een zeer fijne samenwerking van twee vriendinnen. Wij hebben met veel inzet en plezier aan deze masterthesis gewerkt en wij wensen daarom heel veel leesplezier. Hartelijke groeten, Rowan Bijeman & Lyotte Lammers.

Abstract

This study examined the bullying of students, from nine to thirteen years old, with learning difficulties at Elementary schools. According to literary studies, there are inconsistent findings about the association between bullying and students with learning difficulties. This study aims to examine a possible different experience of bullying between students with and without learning difficulties. Differences may occur regarding to prevalence, vision or approach of bullying. The research includes a quantitative and qualitative part. The quantitative part focuses on the differences of bullying between students with and without learning difficulties. In order to gain insight about experiences and students' opinions about bullying, twenty students were interviewed. This information has been analyzed in a qualitative way. As expected results showed that children with learning difficulties are more often victims of bullying. The classified role of the culprits however did not correspond with their own perceived role. An important implication according to this study, is to make sure that there is enough surveillance at schools during every moment of the day. Also, bullying should have more severe consequences.

Keywords: Bullying, elementary school, students, learning difficulties

Pestgedrag onder 9-12 jarige leerlingen met leermoeilijkheden in het reguliere basisonderwijs

Dagelijks zijn honderdduizenden leerlingen in Nederland slachtoffer van pesten. Het is een aanhoudend en veel voorkomend probleem op nagenoeg alle basisscholen in Nederland (Goossens, Vermande & Van Der Meulen, 2012). Naast het gezin wordt de basisschool gezien als de belangrijkste context met betrekking tot pesten en waar leerlingen structureel en veelvuldig contact met anderen hebben (Wienke-Totura, Totura, Green, Karver & Gesten, 2009). Bij leerlingen van 9-12 jaar blijkt ongeveer 16% regelmatig te worden gepest (slachtoffers), 6% zelf te pesten (daders) en 13% zowel zelf te pesten als gepest te worden (dader-slachtoffers) (Baar, 2012; Fekkes, Pijpers & Verloove-Vanhorick, 2005). Pesten wordt beschouwd als een ernstig veelomvattend probleem met grote negatieve gevolgen (Dake, Price & Telljohann, 2003). Het blijkt dat hoe langer het pesten duurt, hoe ernstiger de gevolgen zijn voor de betrokken leerlingen (Tremblay & LeMarquand, 2001). Slachtoffers van pesterijen laten een relatief hoge mate van internaliserende problematiek zien, zoals angstig- en teruggetrokken gedrag (Olweus, 2003). Daarnaast kan pesten gevolgen hebben voor slachtoffers op het gebied van gevoel van eigenwaarde en kan dit leiden tot somatische klachten (Esbensen & Carson, 2009). Daders van pesten zijn in hogere mate agressief, hebben een gebrekkige empathie en een verhoogde kans op externaliserend-/hyperactief gedrag (Bender & Lösel, 2011; Houbre, Tarquinio, Thuillier & Hergott, 2006). Daderschap is een voorspeller van antisociaal-/crimineel gedrag op latere leeftijd (Farrington & Ttofi, 2011). Dader-slachtoffers van pesten scoren hoog op agressie, emotionele-/gedragsproblemen, delinquent gedrag, slechte school-/werkhouding en impopulariteit (Cunningham, 2007; Perren & Alsaker, 2006; Unnever, 2005).

Pesten is in dit onderzoek geoperationaliseerd naar: 1) Herhaaldelijk en langdurig blootstaan aan negatieve handelingen, verricht door één of meer personen; 2) Een vorm van agressief gedrag waarbij sprake is van het systematisch, langdurig opzettelijk schade toebrengen aan een ander; 3) Er is sprake van een asymmetrische machtsrelatie tussen dader en slachtoffer, zoals een onbalans in kracht of machtsverhouding (Baar, 2012; Guerra, Williams & Sadek, 2011; Kumpulainen & Rasanen, 2000). Pesten is het langdurig uitoefenen van geestelijk en/of lichamelijk geweld tegen een individu die niet in staat is zich te verdedigen. Pestgedrag staat daarom bekend als één van het meest voorkomende agressieve gedragingen onder basisschoolleerlingen (Greene, 2003). Leermoeilijkheden en zwakke schoolprestaties zouden mogelijk positief samenhangen met pesten. Leerlingen met leermoeilijkheden blijken namelijk significant vaker slachtoffer van pesten te zijn (Ghesquire & Grietens, 2006). Er wordt gesproken van leermoeilijkheden wanneer een leerling op ten

minste één hoofdvak van het onderwijsaanbod een leerachterstand opbouwt (Verschuieren & Koomen, 2007). Dit betekent dat uit de dossiergegevens van het Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling Leerling Volg Systeem [Cito-LVS] een D-/E-score op ten minste één hoofdvak (rekenen, spellen of lezen) blijkt. Een D-score wordt genormeerd als zwak tot matig: de 15% ruim onder het landelijk gemiddelde scorende leerlingen. Een E-score wordt genormeerd als zeer zwak tot zwak: de 10% laagst scorende leerlingen (Cito, 2010).

Leerstoornissen zoals dyslexie en dyscalculie zullen in dit onderzoek tevens onder de noemer van leerproblemen vallen. Omgekeerd kan pestgedrag bij de ouders en slachtoffers van pesten tevens slechte schoolprestaties en leerproblemen met zich mee brengen (Buhs, Ladd & Herald, 2006); het schoolklimaat wordt door pesten namelijk ernstig verstoord (Crick & Bigbee, 1998). Leerlingen kunnen door pesten de school ervaren als een onveilige plek. Dit onveilige gevoel kan tevens de leerprestaties negatief beïnvloeden en leerproblemen tot gevolg hebben (Hoover & Hazler, 1991). Het lijkt, vanwege de negatieve gevolgen, van belang om pestgedrag in het basisonderwijs zo goed mogelijk te kunnen onderkennen en op die manier tegen te kunnen gaan. Het is echter lastig om tussen dergelijke kenmerken een oorzakelijk verband vast te stellen, omdat onzekerheid of angstgevoelens ook veroorzaakt of versterkt kunnen worden door het pesten (Olweus, 2003). Om die reden lijkt het van belang om kwalitatief onderzoek te verrichten naar leerlingen met leerproblemen in het basisonderwijs en het leerling-perspectief hierbij centraal te stellen. Tevens laten onderzoeken op dit gebied inconsistente resultaten zien (Wienke et al., 2009).

Verder blijken interventies voor het voorkomen en/of verminderen van pestgedrag, hoofdzakelijk gericht te zijn op het verbeteren van de sociale vaardigheden en de omgang met leeftijdsgenoten. Hoewel sommige interventies als effectief worden beschouwd, blijkt dit voornamelijk op korte termijn te werken. Daarnaast worden geen specifieke interventies genoemd voor leerlingen met leerproblemen binnen het reguliere onderwijs (Goossens et al., 2012). Gezien de vernieuwde maatregelen betreffende het Passend Onderwijs, lijkt het van belang dat tevens een werkende aanpak voor deze specifieke doelgroep wordt onderzocht.

De algemene doelstelling van dit onderzoek is derhalve om inzicht te verkrijgen in verschil in prevalentie en aard van het ervaren pestgedrag op reguliere basisscholen bij leerlingen 9-12 jaar met leerproblemen in vergelijking met leerlingen zonder leerproblemen naar sekse en leerjaar, de beleving van pestgedrag en de aanpak door scholen en docenten. Sekseverschillen in pestgedrag zijn veelbesproken onderwerpen in de literatuur. Bevindingen hierover zijn vrij consistent. Bij jongens zou namelijk meer

sprake zijn van overte agressie en een meer directe en fysieke vormen van pesten (Crick & Grotpeter, 1996; Griffin, Smith & Gross, 2006). Dit terwijl zowel jongens als meisjes relationele vormen van pesten toepassen (Moffitt et al., 2008). Dit zou betekenen dat jongens meer vormen van pestgedrag toepassen dan meisjes. Verder zouden jongens over het algemeen vaker betrokken zijn bij pesterijen in vergelijking met meisjes (Beran & Tutty, 2002; Seals & Young, 2003). Daarnaast zou een verschil in pestgedrag bestaan, afhankelijk van de leeftijd van de leerlingen. Uit onderzoek (Kim, Boyce, Koh & Leventhal, 2009; Pateraki & Houndoumadi, 2001) blijkt namelijk dat pestgedrag afneemt wanneer de leeftijd toeneemt. Om die reden zal in dit onderzoek worden gecontroleerd op sekse en leerjaar.

De eerste doelstelling van dit onderzoek is om inzicht te verkrijgen in verschil in ervaren prevalentie van dader- en slachtofferschap bij leerlingen met en zonder leermoeilijkheden naar sekse en leerjaar. In de literatuur worden leerlingen met leermoeilijkheden zowel aan daderschap als slachtofferschap gerelateerd. Er wordt genoemd dat leerlingen met leermoeilijkheden in grotere mate het slachtoffer zouden zijn van pesterijen (Buhs et al., 2006; Kaukiainen et al., 2008; Rigby, 2000). Dit zou verklaard kunnen worden doordat deze leerlingen, mogelijk door lagere cognitieve capaciteiten, een makkelijker slachtoffer zijn voor pesterijen in vergelijking met leerlingen met hogere cognitieve capaciteiten. Daarnaast zouden de verbale vaardigheden van deze leerlingen kunnen achterlopen, waardoor zij mogelijk minder in staat zijn zichzelf op verbale wijze te verdedigen (Rigby, 2000). Daarentegen is het mogelijk dat leerlingen met leermoeilijkheden juist vaker hoog zouden scoren op daderschap, aangezien zij hun cognitieve tekortkomingen proberen te compenseren door het verkrijgen van een hoge sociale status. Het blijkt dat een hoge sociale status vaak gepaard gaat met agressie (Ahn et al., 2010). Zij zouden deze sociale status proberen te verkrijgen en behouden door middel van agressieve strategieën (Coleman & Byrd, 2003). Bij de leerlingen met leermoeilijkheden wordt een hogere score op de slachtofferschaal verwacht, aangezien in literatuur voornamelijk wordt gesproken over de relatie tussen leermoeilijkheden en slachtofferschap (Buhs et al., 2006; Juvonen, Nishina & Graham, 2000). Verder wordt verwacht dat leerlingen over het algemeen minder snel zullen toegeven zelf leerlingen te pesten, dan dat zij zelf gepest worden (Rigby, 2000). Om die reden wordt een relatief lagere prevalentie op daderschap verwacht, in vergelijking met slachtofferschap. Zoals hierboven genoemd, blijkt een verschil in pestgedrag te bestaan op basis van sekse. Er wordt verwacht dat jongens hoger zullen scoren op de daderschaal dan meisjes. Jongens zouden namelijk meer testosteron en agressieve eigenschappen bezitten dan meisjes (Moffitt et al., 2008). Daarnaast toont onderzoek aan dat jongens vaker significant

hoog scoren op de daderschaal in vergelijking met meisjes (Beran & Tutty, 2002; Seals & Young, 2003). Zoals bovenstaand vermeld, blijkt dat dat pestgedrag afneemt, naarmate de leeftijd toeneemt (Pateraki & Houndoumadi, 2001). Er wordt echter een piek gevonden in het pestgedrag bij de overgang naar de middelbare school, het moment waarop de sociale hiërarchie moet worden bepaald (Pelligrini & Long, 2002). Op de basisschool blijven de klassen echter over het algemeen hetzelfde, waardoor verwacht wordt dat de score op dader-/slachtofferschap in groep 8 minder zal zijn vergeleken met groep 6.

De tweede doelstelling van dit onderzoek is om inzicht te verkrijgen in het verschil in frequentiepercentages van verschillende ervaren pestrollen bij leerlingen met en zonder leerproblemen naar sekse en leerjaar. Nagegaan wordt in hoeverre leerlingen met leerproblemen vaker dader, slachtoffer, dader-slachtoffer of niet-betrokken zijn in pestgedrag in vergelijking met leerlingen zonder leerproblemen. De rol van dader-slachtoffer is hier een aparte subgroep, aangezien dit een extra kwetsbare groep blijkt te zijn (Unnelever, 2007). Zoals bovenstaand beschreven, blijkt dader-slachtofferschap diverse problemen met zich mee te brengen en duidelijk is te onderscheiden van zowel daders als slachtoffers (Cunningham, 2007). Onderzoek toont aan dat onder de 9-11 jarige leerlingen ongeveer 65% niet-betrokken, 16% slachtoffer, 13% dader-slachtoffer en 6% dader van pestrollen is (Baar, 2012; Fekkes et al., 2005). Zowel de rol van dader, slachtoffer als dader-slachtoffer hangt af van interpersoonlijke factoren, namelijk de sociale status en het sociale netwerk van de leerling (Ahn, Garandau & Rodkin, 2010). Leerlingen met leerproblemen zouden in hogere mate problemen ondervinden op het gebied van sociale relaties (Kaukiainen et al., 2008). Aangezien de sociale status mede wordt bepaald door verbale vaardigheden en cognitieve vermogens, zouden leerlingen met leerproblemen vaker worden afgewezen en minder vaak als populair worden gezien door leeftijdsgenoten (Greenham, 1999). Dit zou erop wijzen dat leerlingen met leerproblemen vaker betrokken zouden zijn bij pestgedrag dan leerlingen zonder leerproblemen. Dit is mogelijk te verklaren door diverse interpretaties van begrippen. Leerlingen met leerproblemen zouden bijvoorbeeld door een kleinere woordenschat zaken anders kunnen interpreteren (Rigby, 2000). Om die reden zal in de volgende doelstelling hierop worden ingegaan. Betreffende deze doelstelling wordt om bovengenoemde redenen verwacht dat leerlingen met leerproblemen een hoger percentage zullen scoren op de pestrollen slachtoffer, dader en dader-slachtoffer in vergelijking met leerlingen zonder leerproblemen (Rigby, 2000). Verder is het mogelijk dat het pestgedrag in de hogere klassen verschilt met het pestgedrag in lagere klassen, aangezien leerproblemen meer zichtbaar zijn in hogere klassen waarbij de leerstof moeilijker wordt

(Glew, 2008). Er wordt verwacht dat het verschil tussen leerlingen met en zonder leermoeilijkheden in hogere klassen op het gebied van pestrollen groter zal zijn. Zoals bovenstaand beschreven, wordt verwacht dat meisjes in hogere mate over de rol van slachtoffer of niet-betrokken zullen beschikken en dat jongens vaker dader zijn in pestgedrag. Uit onderzoek van Griffin en collega's (2006) blijkt namelijk dat bij jongens meer sprake is van opelijke agressie en pestgedrag. Terwijl zowel jongens als meisjes sociale en relationele pestvormen toepassen (Moffitt et al., 2008).

De derde doelstelling is om inzicht te verkrijgen in de visie van leerlingen met leermoeilijkheden op pestgedrag in de context van de reguliere basisschool en hun eigen rol daarin. Dit betreft een verdieping naar aard en eigenschappen van pestgedrag. In de voorgaande doelstelling zijn de leerlingen geclassificeerd in verschillende pestrollen, aan de hand van de ingevulde vragenlijsten. Bij het invullen van deze vragenlijsten, is de visie van de leerling op pestgedrag van belang. Mede om die reden is getracht deze visie de achterhalen middels kwalitatief onderzoek. Visie is geoperationaliseerd naar: definitie, aard, locatie, prevalentie, signalering, dader-/slachtofferprofielen, verklaringen, gevolgen en zelfervaren pestrol. De zelfervaren pestrol zou namelijk een discrepantie kunnen vormen met de geclassificeerde pestrol in de tweede doelstelling. Deze discrepantie zou aanwezig kunnen zijn door een verschil in betekenisverlening van de leerlingen. Om die reden wordt de visie op pesten in deze doelstelling bevraagd. Daarnaast zouden, wanneer de eigen aandeel in pesterijen anders wordt ervaren, hier eventuele (benaderingen van) interventies op kunnen worden aangepast. Er wordt verwacht dat de discrepantie tussen de geclassificeerde en ervaren rol voor daders/dader-slachtoffers groter is dan voor slachtoffers/niet-betrokkenen (Glew, 2008). Daders zouden namelijk niet altijd bewust zijn van hun eigen aandeel in pesterijen. Daarnaast zou mogelijk sprake kunnen zijn van sociaal wenselijke antwoorden (Glew, 2008). Het is mogelijk dat daders, uit schaamte, minder snel zullen toegeven dat zij andere leerlingen pesten. Dit zouden zij op de schriftelijke wijze sneller kunnen toegeven dan wanneer zij dit in werkelijkheid moeten uitspreken. Daarnaast blijkt dat door middel van zelfrapportage minder leerlingen als dader worden aangewezen dan door peerrapportage (Solberg en Olweus, 2003). Er wordt om die reden verwacht dat de ervaren rol door daders en dader-slachtoffers verschilt met dat van slachtoffers en niet-betrokkenen. Verder wordt door middel van het bevragen van de oorzaken getracht om in kaart te brengen in hoeverre de leerlingen zelf denken dat leermoeilijkheden invloed hebben op hun pestrol. Omgekeerd wordt tevens gevraagd naar de gevolgen van pesten. Op die manier zou mogelijk een samenhangend verband kunnen worden gesteld tussen leermoeilijkheden en pestgedrag,

aangezien het lastig blijkt om dit verband vast te kunnen stellen op basis van literatuur (Wienke et al., 2009) en voorgaande doelstellingen. Volledige operationalisering van bovengenoemde begrippen zullen in het onderdeel methoden nader worden toegelicht.

Het vierde doel is om inzicht te verkrijgen in de beleving van leerlingen met leermoeilijkheden ten aanzien van de aanpak van pesten van de school, de persoonlijke aanpak van de leraar en de door leerlingen ervaren eigen effectiviteit van de aanpak. Hierbij worden ook de overige aanpakken buiten school betrokken, zoals op de sportclub (Baar, Wubbels & Vermande, 2007). Onder de aanpak van de school worden verschillende interventies met betrekking tot pesten verstaan, zowel preventief als curatief. Preventieve interventies zijn gericht op het voorkomen van pesten. Het creëren van een positief schoolklimaat zorgt voor een veilige omgeving dat pestgedrag kan voorkomen (Vreeman & Carroll, 2007). Daarnaast vermindert volwassen toezicht in de klas de kans op pesten (Fekkes et al., 2005; Roland & Galloway, 2002). Scholen hanteren over het algemeen verschillende preventie programma's en/of methodieken over pesten. Dit betreft voornamelijk het verschaffen van informatie, weerbaarheidstrainingen of sociale vaardigheidstrainingen. Deze blijken echter op korte termijn effectief te zijn, waarbij de resultaten vaak inconsistent zijn (Smith, Ananiadou & Cowie, 2003). Curatieve methodieken richten zich op actief ingrijpen om pestgedrag terug te dringen (Baar et al., 2007). Het doel is om te inventariseren wat volgens de leerlingen door de scholen aan pesten wordt gedaan, zowel het beleid als protocollen. Bestaande protocollen richten zich veelal op de wijze waarop docenten omgaan met pestgedrag en hoe zij het pestgedrag in de klas op een effectieve manier kunnen aanpakken (Fekkes et al., 2005). Baar en collega's (2007) evalueerden de effectiviteit van tien antipestprogramma's in Nederland. Hieruit blijkt dat veel programma's niet voldoen aan de methodische voorwaarden voor effectiviteit. In Nederland is slechts één interventie met betrekking tot pestgedrag beoordeeld als een effectieve interventie, namelijk de Proef Implementatie Antipestbeleid [PRIMA]-methode (Baar et al., 2007). Hierbij is echter sprake van kleine effectgroottes (Databank effectieve interventies, 2012). Het blijkt dat er sprake is van een tekort aan wetenschappelijk onderzoek naar interventies tegen pestgedrag (Veerman & Yperen, 2006). Door de aanpak van verschillende scholen en de ervaren effectiviteit hiervan te achterhalen, wordt getracht aandachtspunten te formuleren over verschillende interventies. Onder de aanpak van de docent wordt de manier waarop een docent omgaat met pesterijen verstaan. Hierbij wordt gekeken naar de reacties van de docent op pesterijen en eventuele sancties. De reactie van een docent op pesterijen is van belang voor de ontwikkeling van pestgedrag. Tevens is de docent verantwoordelijk voor het klimaat en het gevoel van

veiligheid in de klas (De Wit, Karioja & Rye, 2010). Kennis over pesten is een voorwaarde om pestgedrag te kunnen signaleren en de ernst ervan te kunnen inschatten (Kochenderfer-Ladd & Pelletier, 2008). Uit onderzoek blijkt dat docenten niet genoeg kennis hebben en vaardigheden bezitten, om het pestgedrag te signaleren (Allen, 2010). Uit onderzoek blijkt dat leerlingen vaker met pesten te maken hebben dan docenten signaleren, slechts 53% van de leerlingen durft namelijk aan de docent te vertellen dat het regelmatig gepest wordt (Fekkes et al., 2005). Daarnaast blijkt dat openlijke en directe vormen van pesten makkelijker gesignaleerd worden door docenten dan indirect pestgedrag (Allen, 2010). Kochenderfer-Ladd en Pelletier (2008) geven aan dat de volgende drie aanpakken zijn te onderscheiden onder docenten. 1) Assertieve aanpak waarbij docenten ervan uitgaan dat leerlingen niet gepest worden als zij goed voor zichzelf kunnen opkomen. Deze docenten zullen niet direct ingrijpen bij pestgedrag en zullen beide partijen vertellen hoe ze samen tot een oplossing kunnen komen. 2) Normatieve aanpak waarbij wordt uitgegaan dat pestgedrag een onderdeel van de normale ontwikkeling is. Deze docenten zullen een passieve houding aannemen ten opzichte van pestgedrag en niet snel contact met ouders opnemen. 3) Vermijdende aanpak waarbij docenten ervan uit gaan dat slachtoffers de daders moeten vermijden om pestgedrag te voorkomen. Docenten zouden over het algemeen de strategie gebruiken slachtoffers en pesters fysiek van elkaar te scheiden (Kochenderfer-Ladd & Pelletier, 2008). Verwacht wordt dat docenten voornamelijk een assertieve en vermijdende aanpak hanteren ten aanzien van pesten (Kochenderfer-Ladd & Pelletier, 2008). Tevens wordt verwacht dat leerlingen veelal niet de docent inschakelen wanneer er sprake is van pestgedrag (Fekkes et al., 2005). Door de aanpak van docenten en de ervaren effectiviteit hiervan door de leerlingen te achterhalen, wordt getracht aandachtspunten te kunnen formuleren met betrekking tot de interventies.

Methode

Type onderzoek

Dit beschrijvende onderzoek is een explorerende en cross-sectionele studie bestaande uit zowel een kwalitatief als kwantitatief deel. Vanwege het gebruik van verschillende aanvullende methoden in de dataverzameling, betrof het een multi-methode (Baar, 2012). Kwalitatief onderzoek is empirisch onderzoek waarbij voornamelijk gebruik wordt gemaakt van gegevens van kwalitatieve aard met als doel problemen, betekenisverlening, personen en gebeurtenissen te beschrijven en interpreteren naar aard en eigenschappen. Dit betrof een open benadering met als uitgangspunt de betekenisverlening van leerlingen aan pestgedrag (Baarda, De Goede & Teunissen, 2005). Het kwantitatieve deel bestond uit een vragenlijstafname, waardoor de leerlingen ingedeeld konden worden in pestrollen. Via deze

classificatieprocedure zijn leerlingen met verschillende pestrollen geselecteerd en kwalitatief bevraagd op hun rol inzake pestgedrag en de relatie met leerproblemen. Het zwaartepunt van het onderzoek lag voornamelijk op het kwalitatieve gedeelte, aangezien de perspectieven van de leerlingen in het onderzoek van belang waren om aandachtspunten te kunnen formuleren voor specifieke interventies voor leerlingen met leerproblemen. Door het gebruik van meerdere soorten informatie en gegevensbronnen, werd het beeld van pestgedrag meer betrouwbaar en intern valide (Baarda et al., 2005).

Respondenten

De scholen zijn op basis van een selecte Gelegenheidssteekproef bepaald. Dit is een steekproef van individuen die toevallig voorhanden zijn (Cohen, Manion & Morisson, 2007). Hierbij is gekozen voor reguliere basisscholen uit provincie Utrecht. De populatie betrof de leerlingen van 9-12 jaar in groep zes, zeven en acht op vier reguliere basisscholen. De steekproef waarbij de vragenlijst is afgenomen betrof een omvang van 329 respondenten (n=329), waaronder 167 jongens (51%) en 162 meisjes (49%). Er zijn in totaal 106 leerlingen (32.2%) uit groep 6, 124 leerlingen (37.7%) uit groep 7 en 99 leerlingen (30.1%) uit groep 8 betrokken in de steekproef. De meeste leerlingen (77.5%) waren van Nederlandse afkomst. Een leerling waarvan minimaal één ouder buiten Nederland is geboren, werd als allochtoon gezien. In de steekproef kwamen de volgende etniciteiten naar voren: Marokkaans (5.2%), Turks (2.1%), Surinaams (1.5%), Antilliaans/Arubaans (0.9%) en 12.8% had een andere afkomst. Dit is niet geheel representatief met het landelijke gemiddelde. Het percentage met een niet-Nederlandse etniciteit (22.5%) is in dit onderzoek hoger dan het landelijke gemiddelde (i.e. 14.5%; CBS, 2013). Er was bij 77 van de 329 leerlingen (23.4%) sprake van een leerprobleem. Op basis van de classificatieprocedure ten aanzien van pestrollen zijn 20 leerlingen (n=20) met leerproblemen op drie reguliere basisscholen benaderd voor een interview: vijf daders, vijf slachtoffers, vijf dader-slachtoffers en vijf niet-betrokkenen.

Metingen

Omgaan Met Elkaar Vragenlijst. Met behulp van de 'Omgaan Met Elkaar Vragenlijst' ([OMEV]; Baar, 2012) zijn de scores van alle leerlingen op de dader- en slachtofferschalen gemeten. De OMEV is een Nederlandse vertaling van de '*Social Experiences Questionnaire-Self Report*' [SEQ-S], oorspronkelijk geformuleerd door Crick en Grotpeter (1996). De 36 items waren onder te verdelen in twee schalen, namelijk:

1) *Daderschap*. Dit is de mate waarin een leerling pestgedrag toont tegen andere leerlingen. De daderschaal omvatte elf items, die zich richtten op zowel verbale, fysieke als relationele agressie ('Hoe vaak sla, schop of stomp jij andere leerlingen?').

2) *Slachtofferschap*. Dit is de mate waarin een leerling het slachtoffer is van pestgedrag. De slachtofferschaal omvatte elf items, die zich richtten op verbale, relationele- en fysieke agressie ('Hoe vaak word je door een ander leerling geslagen, geschopt of gestompt?').

Leerlingen gaven antwoord op de vragen aan de hand van een vijfpuntige Likertschaal, variërend van 1 (=nooit) tot 5 (=altijd). Er bestaan goede psychometrische gegevens voor de SEQ-S inclusief ondersteuning voor factoriële structuur (Crick & Grotpeter, 1996). In onderzoek is namelijk een adequate interne consistentie van de vragenlijst gevonden (Crick & Bigbee, 1998). De Cronbach's alpha was bij de daderschaal .80 en slachtofferschaal .84. Ook bevatte deze vragenlijst veertien prosociale vragen als opvulling, zodat de leerlingen niet wisten dat het een pestvragenlijst betrof en dit de kans zou verkleinen dat zij sociaal wenselijk zouden antwoorden. Daarnaast zijn de items op handelingniveau geformuleerd. Tenslotte is deze zelfrapportage gebruikt om de leerlingen te kunnen classificeren in de verschillende pestrollen en de prevalentie van de pestrollen in kaart te kunnen brengen.

Topic-interview. Voor het kwalitatieve deel zijn topic-interviews afgenomen bij leerlingen met leermoeilijkheden. Het topic-interview is een kwalitatief en exploratief onderzoeksinstrument om betekenissen te achterhalen (Baarda et al., 2005). De methode is passend bij dit onderzoek, omdat verwacht werd dat informatie tussen respondenten varieert en om die reden moeilijk te meten zou zijn met behulp van andere methoden (Gratton & Jones, 2004). De topic-interviews zijn gerelateerd aan de voorgenoemde OMEV, aangezien aan de hand van de vragenlijst de leerlingen zijn geïdentificeerd in pestrollen. Door middel van het topic-interview is getracht de eigen beleven rol en de betekenisverlening met betrekking tot pestgedrag te achterhalen. Op deze wijze is gekeken in hoeverre de vragenlijst overeenkwam met het ervaren pestgedrag. Daarnaast kon de samenhang tussen pestgedrag en leermoeilijkheden en de ervaren effectiviteit van de aanpakken met betrekking tot pestgedrag worden bevraagd. Er is gebruik gemaakt van een open interview, met behulp van een topiclijst. De introductie bestond uit een korte uitleg over het onderzoek, het legitimeren van de opnameapparatuur en het noemen van de punten van anonimiteit. De topiclijst is ingedeeld aan de hand van de volgende topics: 1) Definitie van pesten: de karakteristieken die de leerling expliciet verstaat onder pesten, ofwel een samenvattende beschrijving van het begrip pesten. 2) De aard van het pestgedrag: welke vormen de leerling denkt dat pesten kan aannemen. Daarnaast is bevraagd of de leerling zelf ooit is gepest en waar de visie van pesten op is gebaseerd. 3) Locatie: de situaties en omstandigheden waarin pestgedrag volgens de leerling voorkomt. Hierbij zijn de situaties en omstandigheden in de klas, school, buurt en sportclub bevraagd. 4) Prevalentie van pesten: hoe vaak pestgedrag volgens de leerling

voorkomt op school en in de klas (dagelijks, wekelijks en maandelijks). 5) Signalering: in hoeverre de pesterijen volgens de leerling voorkomen op school. 6) Daderprofielen: de visie van de leerling over de kenmerken van leerlingen die daders zijn. 7) Slachtofferprofielen: de visie van de leerling over de kenmerken van de leerlingen die tot slachtoffer behoren. 8) Verklaringen voor pestgedrag: de oorzaken van pesten en de factoren die volgens de leerling pestgedrag kunnen vergroten of verkleinen, dit kan zowel uit leerling- als omgevingsfactoren bestaan. Daarnaast is het gericht op de eigen aanpak van pestgedrag. Tevens is nagegaan en in hoeverre de leerling zelf dacht dat leermoeilijkheden een verklaring of gevolg zou kunnen vormen. 9) Gevolgen van pesten: de visie van de leerling over de mogelijke gevolgen die pestgedrag kan hebben. Hierbij is gericht op zowel de persoonlijke gevolgen voor een leerling als voor de omgeving. Leermoeilijkheden zouden tevens het gevolg van pesten kunnen zijn, om die reden is de wederzijdse invloed bevestigd. 10) Zelf ervaren pestrol: de rol waarin de leerling zichzelf classificeert, bestaande uit dader, slachtoffer, dader-slachtoffer en niet betrokken. 11) Aanpak van pesten: hierbij wordt onderscheid gemaakt in de aanpak van school, persoonlijke aanpak van de docent en de ervaren effectiviteit van de leerling. Tijdens de afname is de betrouwbaarheid getracht hoog te houden. Zo werd aan het einde van elke topic een samenvatting gegeven, deze mutaties vergroten namelijk de betrouwbaarheid.

Procedure

Via een selectieve procedure zijn de scholen, per e-mail en telefoon, benaderd. Hierbij is ingegaan op scholen die toestemming gaven voor meewerking aan het onderzoek. In ruil voor de meewerking, ontvingen de scholen een specifieke beschrijving over pestgedrag binnen hun school. Middels een 'informed consent' procedure is aan de ouders van de leerlingen expliciet schriftelijke toestemming gevraagd. Deelname was op vrijwillige basis. Vooraf is een klassikale uitleg over de vragenlijst gegeven, waarbij de lijst niet expliciet als een pestvragenlijst werd geïntroduceerd. De items zijn op handelingsniveau geformuleerd en de OMEV omvatte veertien prosociale vragen als opvulling, zodat de sociaal wenselijkheid werd tegengegaan. De anonimiteit is op verschillende manieren gewaarborgd. Allereerst is voorafgaand aan de afname aangegeven dat de school geen inzicht heeft in persoonlijke antwoorden van de leerlingen. Tevens is de OMEV individueel ingevuld en waren bij de verwerking van de resultaten de persoonsgegevens niet terug te leiden op de betreffende leerlingen. Tijdens de afname werd de vragenlijst door de leerlingen in eigen tempo ingevuld, waarbij de proefleidsters rondliepen om vragen te beantwoorden en om te controleren of alles was ingevuld. Per klas nam de vragenlijstafname ongeveer 30 minuten in beslag.

De topic-interviews zijn in een schoolse setting afgenomen in een aparte ruimte, omdat dit als vertrouwde omgeving door de respondenten werd gezien. De interviews zijn individueel afgenomen, omdat dit mogelijk minder intimiderend voor de leerlingen zou zijn. Voorafgaand aan de afname zijn de topics doorgenomen en de punten van anonimiteit besproken. De interne validiteit is getracht hoog te houden door gebruik te maken van doorvragen. Per topic zijn vooraf een aantal voorbeeldvragen opgesteld waarbij de vraag op een andere wijze werd geformuleerd. De gemiddelde afnametijd lag op ongeveer 22 minuten.

Dataverwerking en data-analyse

Kwantitatieve analyse. De kwantitatieve analyse is uitgevoerd met behulp van statistische analyses met het 'Statistical Package for the Social Sciences' [SPSS]. Twee sets van statistische analyses werden uitgevoerd ten aanzien van doelstelling 1 en 2. Bij de eerste doelstelling is de prevalentie op dader-/slachtofferschap gemeten voor zowel leerlingen met leermoeilijkheden als zonder leermoeilijkheden. Om de prevalentie van dader- en slachtofferschap te meten naar wel/geen leermoeilijkheden, sekse en leerjaar, zijn herhaalde multivariate variantieanalyses [MANOVA] en daaropvolgend univariate variantieanalyses [ANOVA] uitgevoerd. Ten aanzien van de tweede doelstelling, werden de leerlingen met behulp van een classificatieprocedure (Baar, 2012; Crick & Bigbee, 1998; Crick & Grotpeter, 1996) ingedeeld in de pestrollen dader, slachtoffer, dader-slachtoffer en niet-betrokken. Op die wijze is middels een discrete aanpak, met behulp van schaalgemiddelden [M] en standaarddeviaties [SD], het frequentiepercentage leerlingen per pestrol in kaart gebracht. Wanneer een score meer dan één SD boven het steekproefgemiddelde lag op de daderschaal en onder dit criterium voor de slachtofferschaal, werd de leerling geclassificeerd als dader. Bij het classificeren van slachtoffer betrof dit exact het tegenovergestelde. Wanneer op beide schalen één SD boven het gemiddelde van de steekproef werd gescoord, is de leerling geclassificeerd als dader-slachtoffer. De rol van niet-betrokkene werd toegekend wanneer op zowel de dader- als slachtofferschaal een score werd behaald die onder het criterium van één SD boven het steekproefgemiddelde lag (Baar, 2012). Vervolgens zijn per pestrol de frequentiepercentages berekend. De kwantitatieve analyse omvat zowel een variabele-georiënteerde benadering (de mate van dader-/slachtofferschap gemeten in continue scores) en persoonsgerichte-georiënteerde benadering (classificatie van leerlingen in pestrollen, namelijk dader, slachtoffer, dader-slachtoffer en niet-betrokken). Een combinatie van variabele- en persoonsgerichte-georiënteerde benadering verstrekt meer volledige en specifieke informatie over dader-/slachtofferschap van pesterijen. Onderzoek van Salmivalli en Kaukianen (2004) toont namelijk aan dat uit persoonsgerichte aanpak blijkt dat meisjes een

hogere prevalentie van pestgedrag (niet-agressieve en relationele pestvormen) vertonen, in tegenstelling tot de variabele aanpak waaruit blijkt dat jongens een hogere prevalentie van pestgedrag (fysieke, verbale en indirecte agressie) vertonen.

Kwalitatieve analyse. Ten aanzien van de derde en vierde doelstelling zijn de interviews kwalitatief geanalyseerd conform de methoden van Baar (2002) en Baarda en collega's (2005). Door het constant vergelijken van uitspraken is per topic gekomen tot een kernlabelsysteem dat het inhoudelijke rendement omvatte van de kwalitatieve analyse. De analyse is door twee onderzoeksters uitgevoerd om de intersubjectiviteit hoog te houden. Om de betrouwbaarheid te verhogen zijn geluidsopnames van de interviews gemaakt, waardoor deze achteraf verbatim konden worden uitgeschreven. Op die manier konden systematische vergelijkingen plaatsvinden, om subjectieve vervormingen te voorkomen.

Resultaten

Verskil in prevalentie van pestgedrag naar leermoeilijkheden, sekse en leerjaar

De eerste doelstelling van dit onderzoek was om inzicht te verkrijgen in verschil in prevalentie van pestgedrag bij leerlingen met en zonder leermoeilijkheden naar sekse en leerjaar. Vooraf is gecontroleerd op homogeniteit van de dader-/slachtofferschaal middels een Levene's test. Hieruit blijkt dat bij zowel de dader- als slachtofferschaal aan de assumpties is voldaan ($p > .05$).

Om te kijken of er verschillen waren in daderschap en slachtofferschap, werd een $2 \times 2 \times 3$ (Leermoeilijkheid [wel, niet] x Sekse [jongen, meisje] x Leerjaar [groep 6, 7, 8]) MANOVA uitgevoerd met de scores op dader- en slachtofferschaal als afhankelijke variabelen (zie Tabel 1 voor M en SD). In tegenstelling tot de verwachtingen, bleek er geen significant hoofdeffect te zijn voor leermoeilijkheden. Wel bleek er een significant hoofdeffect voor zowel sekse, $F(4,316)=3.20$, $p=.013$, $\eta^2=.02$, Wilk's Lambda, als voor leerjaar $F(4,315)=5.84$, $p=.000$, $\eta^2=.04$, Wilk's Lambda. Er was verder geen sprake van significante interactie-effecten.

Om de score op dader- en slachtofferschap tussen leerlingen met en zonder leermoeilijkheden nader te bekijken werd een ANOVA uitgevoerd. Tevens is een ANOVA uitgevoerd om de score op dader-/slachtofferschap tussen jongens en meisjes nader te bekijken. Tot slot is een ANOVA uitgevoerd om de score op dader-/slachtofferschap tussen leerlingen in groep 6, 7 en 8 nader te bekijken. Bij het uitvoeren van de ANOVA werd de dader- en slachtofferschaal als afhankelijke variabele gebruikt. Er bleek geen significant verschil in de score op daderschap tussen leerlingen met leermoeilijkheden en de leerlingen zonder leermoeilijkheden, $F(1,327) = 0.48$, $p = .486$. Daarnaast bleek, in tegenstelling tot de

verwachtingen, tevens geen significant verschil in de score op slachtofferschap tussen leerlingen met leermoeilijkheden en leerlingen zonder leermoeilijkheden, $F(1,327) = 0.96$, $p = .328$. Het effect van sekse bleek significant te zijn voor de daderschaal, $F(2,326) = 9.25$, $p = .003$. Er kwam naar voren dat jongens, in tegenstelling tot meisjes, significant hoger te scoren op daderschap. Het effect van sekse bleek echter niet significant te zijn voor de slachtofferschaal, $F(2,326) = 0.10$, $p = .963$. Verder was sprake van een significant verschil in leerjaar op zowel daderschap, $F(2,326) = 8.19$, $p = .000$ als slachtofferschap, $F(2,326) = 14.29$, $p = .010$. Ten aanzien van leerjaar liet een Post-hoc vergelijking zien dat er sprake was van een significant effect met betrekking tot de daderschaal, $F(12,316) = 4.71$, $p = .010$, $\eta^2 = .03$ en de slachtofferschaal, $F(12,316) = 9.88$, $p = .000$, $\eta^2 = .06$. In groep 8 werd significant lager gescoord op zowel de dader- als slachtofferschaal, in vergelijking met groep 6 en 7.

Tabel 1.

Gemiddelde (M) zelfgerapporteerde prevalentie van dader- en slachtofferschapcores naar leermoeilijkheden, leerjaar en sekse (SD)

Leermoeilijkheden en Schalen	Leerjaar 6 (n=106)		Leerjaar 7 (n=124)		Leerjaar 8 (n=99)		Totaal (n=329)
	Jongens (n=60)	Meisjes (n=45)	Jongens (n=61)	Meisjes (n=63)	Jongens (n=43)	Meisjes (n=53)	
Geen leermoeilijkheden							
Daderschaal	1.99(0.62)	1.74(0.60)	1.98(0.54)	1.80(0.52)	1.74(0.54)	1.52(0.42)	1.80 (0.56)
Slachtofferschaal	2.12(0.58)	2.44(0.90)	2.10(0.64)	2.06(0.78)	1.80(0.58)	1.74(0.59)	2.04 (0.72)
Wel leermoeilijkheden							
Daderschaal	1.94(0.68)	1.52(0.34)	2.02(0.50)	1.52(0.34)	1.53(0.32)	1.53(0.21)	1.75 (0.50)
Slachtofferschaal	2.40(0.64)	2.30(0.78)	2.26(0.66)	2.04(1.82)	1.78(0.48)	1.73(0.35)	2.13 (0.73)
Totaal							
Daderschaal	1.98(0.62)	1.72(0.56)	2.00(0.52)	1.74(0.50)	1.70(0.51)	1.52(0.40)	1.79 (0.55)
Slachtofferschaal	2.24(0.60)	2.42(0.86)	2.16(0.64)	2.06(0.82)	1.80(0.57)	1.76(0.57)	2.07 (0.72)

Prevalentie van pestrollen naar leermoeilijkheden, sekse en leerjaar

De tweede doelstelling van dit onderzoek was om inzicht te verkrijgen in het verschil in frequentiepercentages van pestrollen bij leerlingen met en zonder leermoeilijkheden naar sekse en leerjaar, zoals zichtbaar in tabel 2. De scores op de bovengenoemde dader- en slachtofferschaal zijn gebruikt om de leerlingen te classificeren op de vier pestrollen, namelijk dader, slachtoffer, dader-slachtoffer of niet-betrokken. Zoals verwacht bleken de meeste leerlingen, zowel met als zonder leermoeilijkheden, niet betrokken te zijn bij pesten (69.9%).

Hoewel in de eerste doelstelling het verschil tussen leerlingen met/zonder leermoeilijkheden ten opzichte van de dader-/slachtofferschaal niet significant bleek, was op basis van frequentiepercentages wel een verschil zichtbaar. Zoals verwacht, bleek de prevalentie van pestrollen bij leerlingen met leermoeilijkheden te verschillen ten opzichte van de leerlingen zonder leermoeilijkheden. Leerlingen met leermoeilijkheden werden minder vaak geclassificeerd als dader (2.1% tegenover 10.7%) dan leerlingen zonder leermoeilijkheden. Daarnaast zij leerlingen met leermoeilijkheden iets vaker geclassificeerd als slachtoffer (18.6% tegenover 11.1%) en iets minder vaak geclassificeerd als dader-slachtoffer (0.8% tegenover 6.0%) dan leerlingen met leermoeilijkheden. De prevalentie niet-betrokken leerlingen waren vrijwel gelijk bij leerlingen met en zonder leermoeilijkheden. De relatief hogere frequentie van de slachtofferrol is overeenkomstig met de verwachtingen, echter de relatief lagere frequentie op de daderrol niet.

Het verschil in sekse met betrekking met de pestrollen, komt overeen met resultaten van de eerste doelstelling. Overeenkomstig met de verwachtingen, bleek dat meisjes relatief vaker slachtoffer zijn van pesterijen dan jongens, met uitzondering van de meisjes zonder leermoeilijkheden uit groep 8. Jongens bleken in alle leerjaren, zowel met als zonder leermoeilijkheden, ongeveer vier keer meer dader te zijn dan meisjes. Ook het verschil in leerjaar komt overeen met de vorige doelstelling. Het aantal niet-betrokkenen liet een verschil zien tussen groep 8 en groep 6 en 7. Tussen groep 6 en 7 was weinig verschil zichtbaar in de verschillende pestrollen, echter in groep 8 zijn de leerlingen relatief vaker niet betrokken bij pesterijen. Daarnaast nam het aantal niet-betrokken leerlingen af met het oplopen van het leerjaar. Een opvallend punt is dat in groep 8 bij geen enkele leerling met leermoeilijkheden een pestrol is geclassificeerd.

Tabel 2.

Frequentiepercentages van de pestrollen naar leermoeilijkheden, leerjaar en sekse.

Leermoeilijkheden en pestrollen	Leerjaar 6 (%)		Leerjaar 7 (%)		Leerjaar 8 (%)		Totaal (n=329)
	Jongens (n=60)	Meisjes (n=45)	Jongens (n=61)	Meisjes (n=63)	Jongens (n=43)	Meisjes (n=53)	
Geen leermoeilijkheden							
Dader	17.4	2.9	22.5	8.3	10.5	6.8	10.7
Slachtoffer	6.5	25.7	7.5	8.3	5.3	0.0	11.1
Dader-slachtoffer	4.3	11.4	5.0	16.7	5.3	2.8	6.0
Niet betrokken	71.7	60.0	65.0	66.7	78.9	90.9	72.2

Wel leermoeilijkheden							
Dader	21.4	10.0	28.6	20.0	0.0	0.0	2.1
Slachtoffer	21.4	20.0	9.5	60.0	0.0	0.0	18.6
Dader-slachtoffer	0.0	0.0	4.8	0.0	0.0	0.0	0.8
Niet betrokken	57.1	70.0	57.1	20.0	100.0	100.0	67.3
Totaal							
Dader	18.3	9,8	16.4	6.3	8.7	0.0	9.7
Slachtoffer	10.0	23,1	14.8	21.6	4.3	5.7	12.8
Dader-slachtoffer	3.3	8,2	6.6	6.3	4.3	1.9	5.2
Niet betrokken	68.3	58,9	62.3	69.8	82.6	92.5	69.9

Visie op pestgedrag en eigen rol in context van de reguliere basisschool

De derde doelstelling van deze studie was om inzicht te verkrijgen in de visie van leerlingen met leermoeilijkheden op pestgedrag in de context van de reguliere basisschool en hun eigen rol daarin. Visie is in dit onderzoek geoperationaliseerd naar de onder genoemde vet gedrukte kopjes. De belangrijkste vanuit het materiaal ontwikkelde kernlabels worden per topic cursief weergegeven. Verder is de tekst aangevuld met cursief gedrukte interviewcitaten. De genoemde aantallen moeten relatief worden gezien, er zijn 20 respondenten geïnterviewd.

Definitie. De definitie van pesten werd omschreven als *negatief, kwetsend gedrag wat frequent voorkomt door meerdere personen tegen één persoon*. Negatief gedrag naar een andere leerling werd door 17 respondenten genoemd (85%) en de herhaaldelijkheid door twee respondenten (10%). De onbalans in machtsrelatie, die door de respondenten werd aangeduid als ‘meerderen tegen één’ is door zes respondenten genoemd (30%). Verder werd door alle respondenten (100%) plagen gezien als een grap en pesten wanneer dit door het slachtoffer niet meer als leuk wordt ervaren. Het onderscheid tussen plagen en pesten is derhalve subjectief en om die reden zou lastig onderscheid te maken zijn tussen plagen en pesten. Er werd hierbij dus niet structureel teruggevallen op bovenstaande criteria. In deze topic is geen verschil waargenomen in beleving op basis van de verschillende pestrollen.

Aard. De verschillende pestvormen die door de leerlingen werden genoemd, zijn uitschelden, negatieve dingen zeggen/beledigen, buitensluiten, roddelen, opstoken, slaan, schoppen en duwen. Deze verschillende vormen hebben betrekking op *zowel verbale, relationele als fysieke vormen van pesten*. Roddelen werd door elf respondenten (55%) als pesten gezien en twaalf respondenten (60%) zagen buitensluiten als pesten. Opvallend hierbij is dat bijna de helft van de meisjes (40% van de meisjes) buitensluiten en/of roddelen niet als pesten benoemden en alle jongens (100% van de jongens) dit wel als pesten zagen. De

meisjes die buitensluiten en/of roddelen niet als pesten zagen, zijn geclassificeerd als dader (twee respondenten) of niet-betrokken (twee respondenten). Verder is op basis van de geclassificeerde rol geen verschil zichtbaar in de ervaren aard van pestgedrag.

Locatie. *Op scholen wordt voornamelijk gepest op het schoolplein en in de gymzaal.* Veertien respondenten (70%) gaven aan dat het meest wordt gepest op het schoolplein tijdens de pauzes. Daarnaast werd door de *leerlingen verwacht dat op de middelbare school het meest gepest wordt*, meer dan op de basisschool. Acht respondenten (40%) gaven aan te denken dat op middelbare scholen het meest wordt gepest, omdat leerlingen daar stoer doen en in de pubertijd zitten. Verder was de helft van de respondenten van mening dat van alle plaatsen, op scholen het meest wordt gepest, omdat daar veel verschillende leerlingen elke dag verplicht bij elkaar zitten. Voornamelijk op locaties rondom de school waar minder toezicht is van een docent, wordt het meest gepest volgens de leerlingen (70%). In het klaslokaal onder toezicht van een docent, gaven alle leerlingen aan dat pesten niet voorkomt. In deze topic is geen verschil gezien in beleving op basis van de verschillende pestrollen.

Prevalentie. De prevalentie van pesterijen in de klas die door de leerlingen werd genoemd, varieert van *dagelijks tot een aantal keer per jaar*. Verder was volgens zes respondenten (30%) sprake van *een hoger aantal daders en meelopers in een klas dan het aantal slachtoffers*. Per klas zouden een paar (één of twee) slachtoffers zijn. De meerderheid van de leerlingen zouden meelopers zijn, met een aantal leerlingen die de leiding nemen in dit pestgedrag. Het aantal daders wat genoemd werd, varieert van één tot negentien per klas. In deze topic is geen verschil gezien in beleving op basis van de verschillende pestrollen.

Signalering. *Door de meerderheid van de leerlingen werd aangegeven dat pestgedrag voorkomt binnen hun school.* Dertien respondenten (65%) gaven aan dat binnen hun klas en/of hun school wordt gepest. Zeven respondenten (35%) gaven aan dat dit niet gebeurt. Opvallend is dat de leerlingen die dit niet signaleerden, vaker dader (vier respondenten) of niet-betrokken (drie respondenten) zijn. Zeven respondenten (35%) gaven aan dat pesten voornamelijk in de bovenbouw plaatsvindt en in mindere mate in de onderbouw. Deze leerlingen gaven tevens aan dat pesten toeneemt met de leeftijd en dat het meest wordt gepest in de pubertijd. De overige respondenten (65%) maakten geen onderscheid ten aanzien van leeftijd en/of leerjaar.

Daderprofielen. Van daders werd gedacht dat *zij brutaal, stoer en populair zijn en veel vrienden hebben*. Negen respondenten (45%) gaven aan dat daders brutaal zijn of een grote mond hebben. Zes respondenten (30%) vonden dat daders stoer doen en veel aandacht willen. Hierin is echter geen onderscheid te maken op basis van geclassificeerde pestrol. Zeven

respondenten (35%) gaven aan dat daders veel vrienden hebben en populair zijn. Opvallend is dat van deze zeven respondenten, drie de geclassificeerde rol van niet-betrokken, twee de rol van slachtoffer en één van dader-slachtoffer hadden. Geen enkele geclassificeerde dader, zag daders als populair. Door twee respondenten werd echter aangegeven dat daders geen echte vrienden hebben, maar dat dit meelopers zijn. Deze respondenten zijn geclassificeerd als dader en dader-slachtoffer. Verder kenden vier respondenten daders negatieve persoonlijkheidskenmerken toe, zoals egoïstisch, jaloers, gemeen of arrogant. Opvallend is dat drie van deze vier respondenten de geclassificeerde rol van dader-slachtoffer hadden.

Slachtofferprofielen. *Slachtoffers hebben een afwijkend uiterlijk en/of gedrag, zijn vaker verlegen en hebben over het algemeen minder vrienden.* Voorbeelden die werden genoemd betreffen een afwijkende naam of manier van praten, een gek gezicht of sproeten, puisten of een beugel. Veertien respondenten (70%) vonden dat slachtoffers vaak afwijkend gedrag hebben en zeventien respondenten (85%) noemden dat slachtoffers vaak een afwijkend uiterlijk hebben. Eén van de respondenten gaf hierbij het volgende aan:

“Nou ik denk dat iemand sneller wordt gepest als hij er heel anders uitziet. En minder snel als hij een beetje hetzelfde als de anderen doet. (...) Er anders uitzien is bijvoorbeeld als je opeens je haar rood verft of raar haar hebt van jezelf.” (Respondent 11, dader)

Dertien van de respondenten (65%) gaven aan dat een verlegen, onzeker, bang of afwachtend kind een grotere kans heeft om slachtoffer te worden van pesterijen. Negen respondenten (45%) gaven aan dat slachtoffers over het algemeen minder vrienden hebben en minder populair zijn. Veel vrienden werd gezien als protectieve factor tegen pesterijen.

Verklaring. *Een negatieve sfeer in de klas, een reactie die pestgedrag kan uitlokken, het niet met iemand overweg kunnen en het erbij willen horen* zijn de meest genoemde verklaringen voor pestgedrag. Er werd door elf respondenten (55%) genoemd dat pesten een reactie is op een actie van het slachtoffer. Hierbij kan sprake zijn van het niet met iemand overweg kunnen (negen respondenten) of het niet kennen van een persoon, waardoor een persoon kan gaan pesten. Een negatieve sfeer in de klas werd door zeven respondenten (35%) genoemd en het erbij willen horen door negen respondenten (45%). Ook werd door drie leerlingen (15%) genoemd dat daders er plezier uit halen om andere leerlingen te pesten. Opvallend is dat dit de respondenten zijn die als slachtoffer (één respondent) of niet-betrokken (twee respondenten) zijn geclassificeerd. Daarnaast blijken *etnische verschillen* verklaringen te zijn voor pestgedrag. Zes van de respondenten waren van mening dat pesten komt door een verschil in etniciteit of geloofsovertuiging. Tenslotte werd gedacht dat *leerlingen met hele hoge of hele lage cijfers sneller worden gepest en daders over het*

algemeen meer gemiddelde cijfers halen. Hoge cijfers werd door zeven respondenten (35%) als voorspeller van slachtofferschap gezien en door één respondent (5%) als voorspeller van daderschap. Vier van de respondenten (20%) waren van mening dat daders over het algemeen gemiddelde resultaten behalen. Lage cijfers werd door twaalf respondenten (60%) als voorspeller van slachtofferschap gezien en door vijf respondenten (25%) als voorspeller van daderschap. Vijf respondenten (25%) legden niet de relatie tussen leermoeilijkheden en pestgedrag. Lage cijfers werden door de leerlingen met leermoeilijkheden dus vaker gezien als voorspellers voor slachtoffers, maar ook voor daderschap. Eén respondent zei hierover:

“Kinderen met lage cijfers worden sneller gepest. Dan gaan ze bemoeien met andermans cijfers. Gaat iemand met een hoger cijfer een kind met een lager cijfer daarom pesten” (respondente 12, slachtoffer).

Gevolgen. *Pesten brengt voor slachtoffers verdriet, boosheid en problemen met zich met op het gebied van schoolresultaten en schooluitval.* Alle respondenten erkenden dat pesterijen negatieve gevolgen met zich meebrengt voor het slachtoffer. De helft van de respondenten was van mening dat dit slechte schoolresultaten en/of schooluitval met zich meebrengt voor de slachtoffers. Slechte schoolresultaten zouden, naast een oorzaak, dus tevens een gevolg kunnen zijn van pesten volgens de leerlingen. Eén respondent zei hierover:

“Als je wordt gepest dan gaat je schoolwerk ook achteruit. (...) En dan kun je ook minder concentreren enzo. Omdat je dan denkt van hoe zal het morgen gaan? Dan probeer je aan leuke dingen te denken, maar dat helpt gewoon niet.” (Respondent 15, slachtoffer).

Daarnaast werd in zeven interviews (35%) *zelfmoord als gevolg van pesterijen voor slachtoffers* genoemd. Ook voor daders werden verschillende negatieve gevolgen benoemd. Gevolgen die voor de daders werden genoemd zijn voornamelijk het *schuldgevoel*, dit is door helft van de respondenten genoemd. Betreft deze topic is verder geen verschil gezien in beleving op basis van de verschillende pestrollen.

Zelf ervaren pestrol. Alle geclassificeerde slachtoffers gaven toe gepest te worden en ook de niet-betrokkenen classificeerden zich in de desbetreffende rol. Dit betekent dat geclassificeerde pestrollen consistent zijn met de zelf ervaren pestrollen. Het percentage van overeenstemming voor slachtoffers en niet-betrokkenen betreft derhalve 100%. Opvallend was dat geen enkele dader zichzelf als dusdanig geclassificeerd heeft. Twee daders gaven echter aan in het verleden eens iemand gepest te hebben, maar zeiden nu niet meer te zijn betrokken bij pestgedrag. Met betrekking tot de geclassificeerde dader-slachtoffers, kende één meisje zichzelf deze rol toe. De overige respondenten zagen zichzelf als slachtoffer of niet-betrokkene. Het percentage van overeenstemming voor daders betreft dus 0% en voor dader-

slachtoffers 20%. Het totaalpercentage overeenstemming van geclassificeerde rol en zelfervaren rol is 55%. Ondanks dit verschil in zelf ervaren pestrol, zijn bovenstaand geen opmerkelijke verschillen aanwezig tussen de verschillende pestrollen op het gebied van de visie. Echter, opvallend is dat pestgedrag vaker niet werd gesignaleerd door daders of niet-betrokkenen dan door slachtoffers en dader-slachtoffers. Daarnaast lijkt het onderscheid tussen plagen en pesten subjectief te zijn, afhankelijk van de ervaring van het slachtoffer. De signalering van het onderscheid tussen plagen en pesten zou derhalve verschillend kunnen worden ervaren door de daders en slachtoffers van pesterijen, waardoor daders zich mogelijk niet als dusdanig zouden classificeren.

Beleving ten aanzien van aanpak van pestgedrag door scholen en docenten

Het vierde doel van de studie was het verkrijgen van inzicht in beleving van leerlingen met leermoeilijkheden ten aanzien van de aanpak van pesten van de school, de persoonlijke aanpak van de docent en de door leerlingen ervaren eigen effectiviteit van de aanpak. De belangrijkste vanuit het materiaal ontwikkelde topics worden per kernlabel cursief weergegeven. Verder is de tekst aangevuld met interviewcitaten. De genoemde aantallen moeten relatief worden gezien, in totaal zijn 20 respondenten geïnterviewd.

Aanpak schoolbreed. Scholen hebben verschillende methoden waarop zij pesten zowel preventief als curatief trachten aan te pakken. *Preventief betreft dit voornamelijk het verschaffen van informatie middels presentaties of lessen.* Dit werd door vier respondenten aangegeven. Verder gaven twee respondenten aan dat sociale vaardigheidstrainingen of weerbaarheidscursussen worden aangeboden. *Curatief wordt over het algemeen de directeur betrokken bij het bespreken of het geven van consequenties ten aanzien van straffen.* Verder werden volgens de leerlingen lessen en opdrachten gegeven over pesten en werden tevens curatief sociale vaardigheidstrainingen ingezet. Zes respondenten (30%) gaven aan dat de directeur wordt betrokken en acht respondenten (40%) zeiden dat trainingen of lessen worden gegeven naar aanleiding van pestgedrag. De overige respondenten (30%) gaven aan niet te weten hoe hun school tracht pestgedrag aan te pakken. Opvallend hierbij was dat geen enkele leerling het pestprotocol noemde.

Aanpak docent. De persoonlijke aanpak van de docenten is *over het algemeen door over pesten te praten.* Bij vijftien van de respondenten (75%) kwam naar voren dat de docenten bij pesterijen vooral hierover gaan praten. Vier respondenten (20%) gaven aan dat de docent boos wordt. Door slechts drie respondenten (15%) werd een preventieve maatregel van de docenten genoemd, namelijk het opstellen van klassenregels. Door zes respondenten (30%) werd genoemd dat docenten sancties geven naar aanleiding van pestgedrag, zoals

nablijven, klusjes doen of strafregels schrijven.

Effectiviteit aanpak van pestgedrag door scholen en docenten. Aanpakken die de leerlingen als effectief beschouwden, *zijn de lessen over pesten en wanneer een docent streng optreedt tegen pesten door de ouders te straffen*. Over het algemeen vonden de leerlingen (70%) dat door scholen strenger mag worden opgetreden naar pestgedrag, bijvoorbeeld met behulp van gele en rode kaarten, eventueel schorsen van ouders of contact opnemen met ouders. De helft van de respondenten gaf namelijk aan dat er minder gepest wordt, bij een strenge docent. Verder gaven twee respondenten aan dat meer toezicht van docenten zou moeten komen. Het praten over de pesterijen werd soms door leerlingen (15%) als effectief gezien. Een aantal respondenten (20%) gaven aan dat lessen en opdrachten over pesten uitsluitend op korte termijn effectief zijn en dat het pestgedrag daarna weer verder gaat. De huidige aanpak van hun school en/of docent werd door 40% van de respondenten voldoende effectief ervaren. Daarnaast bleek dat 40% van de respondenten van mening was dat deze huidige aanpak onvoldoende effectief is en 20% van de respondenten was van mening dat de huidige aanpak soms en/of op korte termijn effectief is.

Conclusie en discussie

De algemene doelstelling van dit onderzoek betreft het verkrijgen van inzicht in het verschil in prevalentie en aard van het ervaren pestgedrag op reguliere basisscholen bij leerlingen 9-13 jaar met leerproblemen in vergelijking met leerlingen zonder leerproblemen naar sekse en leerjaar en de beleving van pestgedrag en de aanpak door scholen en docenten. Pesten op de basisschool blijkt een serieus probleem en kan voor de betrokkenen op de korte en lange termijn ernstige internaliserende en externaliserende problematiek als gevolg kan hebben (Dake et al., 2003). Met dit onderzoek is getracht het verschil tussen pestgedrag bij leerlingen met leerproblemen en zonder leerproblemen binnen het regulier onderwijs vast te stellen. Er blijken hierover namelijk inconsistente gegevens te bestaan (Wienke et al., 2009).

Conclusie

De eerste doelstelling van dit onderzoek betreft om inzicht te verkrijgen in verschil in ervaren prevalentie van dader- en slachtofferschap bij leerlingen met en zonder leerproblemen naar sekse en leerjaar. Leerlingen met leerproblemen blijken niet significant hoger te scoren op de dader- of slachtofferschaal. Deze gegevens vormen een discrepantie met onderzoek van Buhs en collega's (2006), waarbij de correlatie is aangetoond tussen leerproblemen en slachtofferschap. Een alternatieve verklaring voor het ontbreken van deze samenhang, is dat bij de leerlingen met leerproblemen een beperkt begrip van de

afgenomen vragenlijst bestaat. Verder blijkt dat jongens significant hoger op daderschap scoren en dat meisjes hoger op slachtofferschap scoren. Dit sluit aan op de voornoemde verwachtingen. Jongens zouden namelijk meer zelf pesten en meisjes zouden vaker gepest worden (Crick & Grotpeter, 1996). Verder wordt in totaal op de dader- en slachtofferschaal ongeveer even hoog gescoord. Dit is overeenkomstig met onderzoek van Strengers (2001), waarbij wordt gesteld dat de score op dader-/slachtofferschap vrijwel hetzelfde is. Dit was echter niet overeenkomstig met de verwachtingen, aangezien werd verwacht dat lager op de daderschaal zou worden gescoord. Er werd verwacht dat leerlingen minder snel zouden invullen dat zij pestgedrag vertonen dan wanneer zij zelf gepest worden. Dit zou verklaard kunnen worden doordat de vragenlijst niet expliciet is geïntroduceerd als een pest-vragenlijst, waardoor mogelijk de kans op sociaal wenselijke antwoorden afnam.

De tweede doelstelling van dit onderzoek betreft het verkrijgen van inzicht in het verschil in frequentiepercentages van verschillende ervaren pestrollen bij leerlingen met en zonder leerproblemen naar sekse en leerjaar. Het blijkt leerlingen met leerproblemen vaker het slachtoffer zijn van pesten, minder vaak dader en dader-slachtoffer zijn van pestgedrag en ongeveer even vaak niet-betrokken zijn bij pesten in vergelijking met leerlingen zonder deze problemen. Dit sluit gedeeltelijk aan op de vooraf gestelde verwachtingen, er werd namelijk verwacht dat leerlingen met leerproblemen vaker slachtoffer zouden zijn van pesten. Daarnaast werd echter verwacht dat deze leerlingen vaker dader of dader-slachtoffer zouden zijn, vanwege het mogelijk compenseren voor hun cognitieve capaciteiten (Ahn et al., 2010). Dit is uit het onderzoek echter niet gebleken. Overeenkomstig met de verwachtingen, blijken meisjes vaker slachtoffer en niet-betrokken bij pesten te zijn. Meisjes zouden van nature namelijk minder testosteron en agressieve eigenschappen bezitten en om die reden minder pesten (Moffitt et al., 2008). Een alternatieve verklaring hiervoor is dat meisjes meer covert en reactief zouden pesten dan jongens (Moffitt et al., 2008). Zij zouden derhalve minder snel uitspreken en/of noteren dat zij pestgedrag vertonen. Verder blijkt dat het aantal niet-betrokkenen in groep 8 het hoogst is. Dit sluit aan bij onderzoek van Salmivalli en Peets (2009), waarbij wordt gesteld dat pestgedrag afneemt met de leeftijd. Hierbij dient echter te worden opgemerkt tussen groep 6 en 7 weinig verschil zichtbaar is in de prevalentie van de pestrollen.

De derde doelstelling betreft het verkrijgen van inzicht in de visie van leerlingen met leerproblemen op pestgedrag in de context van de reguliere basisschool en hun eigen rol daarin. De algemene definitie van pestgedrag bevat vijf kenmerken, namelijk: herhaaldelijk, langdurig, intentioneel, beschadigend en een asymmetrische machtsrelatie (Allen, 2010; Baar,

2012; Fekkes et al., 2005). Uit de resultaten blijkt dat de leerlingen drie kenmerken van pesten noemen. Pesten wordt door de respondenten namelijk gezien als negatief, kwetsend gedrag wat frequent voorkomt door meerdere personen tegen één persoon. Het herhaaldelijk blootstaan aan negatieve ervaringen komt overeen. Daarnaast wordt door de leerlingen gesproken over een onbalans in machtverhouding, namelijk de verhouding tussen daders en slachtoffers. Er wordt echter niet gesproken over de intenties. Verder kennen alle geclassificeerde slachtoffers en niet-betrokkenen zichzelf deze rol toe. Van de daders classificeerde geen enkele respondent zich als zodanig en van de dader-slachtoffers kent slechts één respondent zich dezelfde rol toe. Dit komt overeen met de vooraf gestelde verwachtingen en zou mogelijk verklaard kunnen worden door een gevoel van schaamte en sociaal wenselijke antwoorden. Het is mogelijk dat het schriftelijk noteren van pestgedrag makkelijker is dan wanneer dit in de werkelijkheid tegen een persoon moet worden verteld. Daarnaast zou uiteraard de vragenlijst een foutieve beeldvorming kunnen hebben gegeven. Tenslotte is het mogelijk, zoals bovenstaand reeds toegelicht, dat pestgedrag door daders en slachtoffers verschillend wordt gesignaleerd. De leerlingen die pestgedrag niet signaleren in een klas, zijn namelijk vooral daders en geen enkele keer slachtoffers. Daarnaast wordt het onderscheid tussen plagen en pesten door de leerlingen als subjectief gezien. Wanneer door de slachtoffers gedrag als pesten wordt ervaren, wordt dit pas gezien als pesten en niet langer als plagen. Mogelijk wordt door de daders dit onderscheid niet (tijdig) gesignaleerd, waardoor dit verschil in beleving ontstaat. Tevens is opvallend dat de meisjes die geclassificeerd zijn als dader, roddelen en/of buitensluiten niet als pesten zien. Dit zou een reden kunnen zijn waarom zij zichzelf niet als dader ervaren en zou de discrepantie in ervaren en geclassificeerde rol mogelijk verklaren. Overeenkomstig met de verwachtingen, blijkt dat volgens de leerlingen voornamelijk wordt gepest tijdens pauze op het schoolplein en tijdens de gymles, wanneer de toezicht van docenten het minst is. Dit sluit aan bij onderzoek van Roland en Galloway (2002), waaruit blijkt dat de kans op pesten toeneemt bij minder toezicht in de klas. Ook uit onderzoek van Fekkes en collega's (2005) blijkt dat op locaties waar minder toezicht is, zoals het schoolplein, meer kans is op pesterijen. Naast een gebrek aan toezicht blijkt een negatieve sfeer in de klas een belangrijke verklarende factor te zijn voor pestgedrag. Omgekeerd wordt dit door de leerlingen tevens genoemd als gevolg van pesterijen. Hieruit zou dus kunnen worden opgemaakt dat dit mogelijk een wederzijdse invloed of een vicieuze cirkel is. Verder blijken pesterijen voor zowel de daders als slachtoffers negatieve gevolgen te hebben. Opvallend is dat het plegen van zelfmoord vaak wordt genoemd als gevolg van pesterijen. Dit zou verklaard kunnen worden door de aandacht die er door de media op dit moment wordt

besteed aan pestgedrag en de gevolgen hiervan. Met betrekking tot leermoeilijkheden, worden door de leerlingen zowel erg hoge cijfers als erg lage cijfers gerelateerd aan de kans om gepest te worden. Dit sluit gedeeltelijk aan bij de vooraf gestelde verwachtingen, aangezien verwacht werd dat leerlingen met lagere cijfers eerder zouden worden gerelateerd aan pesterijen (Rigby, 2000). Omgekeerd, worden slechte schoolresultaten tevens gezien als gevolg van pesterijen. Dit zou dus een wederzijdse invloed kunnen betreffen, wat nader onderzocht kan worden. Slechte schoolresultaten worden desondanks vaker genoemd als oorzaak van pesterijen dan als gevolg.

Het vierde doel van de studie betreft het verkrijgen van inzicht in de beleving van leerlingen met leermoeilijkheden ten aanzien van de aanpak van pesten door de school, docenten en de door leerlingen ervaren effectiviteit van de aanpak. De aanpak van de scholen betreffen voornamelijk het verschaffen van informatie over pesten en het geven van trainingen en/of cursussen voor de weerbaarheid van leerlingen. Dit komt overeen met literatuur, waarbij wordt gesteld dat op scholen weinig specifieke interventies gericht op pestgedrag worden gehanteerd. De aandacht richt zich voornamelijk op het verbeteren van sociale vaardigheden of de omgangsvormen. Dit blijkt tevens uit onderzoek van Smith en collega's (2003), waarbij wordt gesteld dat op scholen verschillende interventies tegen pestgedrag worden toegepast die zich voornamelijk richten op sociale vaardigheden en omgang met leeftijdsgenoten. Deze cursussen/trainingen zijn echter gericht op de slachtoffers en niet op de daders van pesterijen. Ten aanzien van de effectiviteit van de aanpak, geven de leerlingen dan ook aan dat scholen strenger zouden mogen optreden tegen pesterijen, door meer te richten op de daders en hen eventueel strenger te straffen. Met betrekking tot de aanpak van de docenten, lijkt het van belang dat er meer toezicht komt in de vrije situaties rondom de school. Pesten zou volgens de leerlingen namelijk afnemen wanneer er voldoende toezicht van een docent aanwezig is. Daarnaast wordt, wanneer een docent streng reageert op pesterijen, door de leerlingen aangegeven dat pestgedrag afneemt. Dit komt overeen met de literatuur en de vooraf gestelde verwachtingen. Volgens De Wit en collega's (2010) zou de aanwezigheid en het strenge optreden van een docent namelijk een belangrijke factor zijn betrekking tot pesten. Er kan, aansluitend bij onderzoek van Kochenderfer-Ladd en Pelletier (2008), worden geconcludeerd dat de docenten over het algemeen een vermijdende strategie hanteren. Daders worden bij slachtoffers weg gehouden en er wordt op gericht de slachtoffers meer weerbaar te maken. De leerlingen geven echter aan dat door de daders strenger aan te pakken, middels een assertieve strategie, het pestgedrag zal afnemen.

Kanttekeningen

Methodische kanttekeningen. Ondanks dat sprake is van een redelijk grote steekproef, kunnen vraagtekens worden geplaatst bij de generaliseerbaarheid van de resultaten van het onderzoek. De scholen zijn namelijk select gekozen, afhankelijk van of een school mee wilde werken aan het onderzoek. Daarnaast zijn uitsluitend scholen in de provincie Utrecht meegenomen, waardoor geen uitspraken gedaan kunnen worden over alle scholen in Nederland. Verder zou er een kanttekening geplaatst kunnen worden bij een kwalitatieve onderzoekswijze. Hierbij zouden resultaten namelijk slechts een indicatie vormen van de werkelijkheid, waarbij dit niet statistisch representatief hoeft te zijn (Brinkman, 2006; Heerdink et al., 2009). Verder zijn de meeste interviews door één onderzoekster per respondent uitgevoerd. Dit zou invloed kunnen hebben op de betrouwbaarheid, aangezien de mogelijkheid tot een subjectieve houding van de onderzoeksters vergroot wordt.

Inhoudelijke kanttekeningen. Er dient rekening gehouden te worden met de mogelijkheid van sociaal wenselijk antwoorden door leerlingen. Leerlingen zouden, zowel schriftelijk als mondeling, niet kunnen hebben aangegeven dat zij andere leerlingen pesten. De prevalentie van het aantal daders zou derhalve in twijfel kunnen worden getrokken. Tevens zouden leerlingen sneller schriftelijk kunnen aangeven dat zij anderen zouden pesten, dan dat zij dit in werkelijkheid moeten uitspreken tegen een onderzoekster. Dit zou tevens een verklaring kunnen vormen voor de discrepantie tussen de geclassificeerde en ervaren pestrol. De conclusies over verschil in betekenisverlening dienen derhalve met voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd. Daarnaast is het mogelijk dat leerlingen tijdens het invullen van de vragenlijst of tijdens de interviews, niet eerlijk hebben geantwoord. Wanneer de vragenlijst onzorgvuldig en snel is ingevuld, zouden zij namelijk sneller klaar zijn. Daarnaast dient te worden vermeld dat niet het feitelijke pestgedrag is onderzocht, maar dat het onderzoek is gebaseerd op de ervaring, beleving en visie van de leerlingen.

Vervolgonderzoek

Dit onderzoek heeft explorerende informatie opgeleverd ten aanzien van pestgedrag van leerlingen met leerproblemen in het regulier basisonderwijs. Uit het onderzoek is namelijk gebleken dat leerlingen met leerproblemen vaker geclassificeerd zijn als slachtoffer van pesten. Tevens is gebleken dat jongens significant meer pesten dan meisjes in de basisschoolleeftijd en dat meisjes meer gepest worden dan jongens. Dit onderzoek zou derhalve een goede basis voor nader onderzoek kunnen vormen. In vervolgonderzoek zou dit onderzoek kunnen worden herhaald voor scholen in heel Nederland, waarbij sprake is van een aselecte steekproef. Verder blijkt dat weinig

wetenschappelijk onderzoek beschikbaar is met betrekking tot de effectiviteit van interventies ten aanzien van pesten en wordt in Nederland tot dusver één interventie als effectief beschouwd. Hier dient tevens nader onderzoek naar te worden verricht. Met dit onderzoek is derhalve een basis gelegd om vervolgonderzoek te doen naar de relatie tussen pestgedrag en leerproblemen, waardoor hier met behulp van specifieke interventies op kan worden ingegaan.

Implicaties

De algemene doelstelling van dit onderzoek betreft het verkrijgen van inzicht in verschil in prevalentie en aard van het ervaren pestgedrag op reguliere basisscholen bij leerlingen van 9-13 jaar met leerproblemen in vergelijking met leerlingen zonder leerproblemen naar sekse en leerjaar en de beleving van pestgedrag en de aanpak door scholen en docenten. Uit dit onderzoek blijkt dat leerlingen met leerproblemen vaker slachtoffer zijn van pesten dan leerlingen zonder leerproblemen. Het lijkt van belang om onderscheid hierin te maken en bij het ontwikkelen van specifieke pest interventies. Tevens blijkt dat voornamelijk in de groepen 6 en 7 pestgedrag voorkomt. Het lijkt daarom van belang dat voornamelijk in deze leerjaren de aandacht op pestgedrag wordt gericht, waarbij rekening gehouden dient te worden met de leerlingen met leerproblemen. Ook gezien de vernieuwde maatregelen betreffende het Passend Onderwijs, lijkt het zeker van belang dat tevens een werkende aanpak voor deze specifieke doelgroep wordt onderzocht. Verder dient onderscheid te worden gemaakt in sekse. Jongens blijken in pesten vaker dader te zijn dan meisjes. Ook wordt door de leerlingen onderscheid gemaakt in verschillende pestvormen, afhankelijk van sekse. Verder blijkt dat de ouders zichzelf niet als dusdanig herkennen. Hier dient rekening mee gehouden te worden bij de benadering van interventies. Naar aanleiding van dit onderzoek, kunnen de volgende implicaties worden geformuleerd.

Meer toezicht op pesten. Het is erg belangrijk dat schoolpersoneel alert is op alle pestvormen. Leerlingen geven aan dat er meer wordt gepest in afwezigheid van een docent, zoals in de pauzes. Ook uit verschillende onderzoeken (Allen, 2010, Fekkes et al., 2005; Roland & Galloway, 2002) komt naar voren dat de kans op pesten toeneemt bij minder toezicht. Daarom wordt aangeraden om meer docenten op het schoolplein te laten surveilleren. Dit is echter niet altijd haalbaar voor de docenten, aangezien dit tevens ten koste gaat van hun pauze tijd.

Informatiebijeenkomsten over pesten. De respondenten geven aan dat lessen en presentaties over pesten wel effectief tegen pesten zijn. Deze werken volgens de

leerlingen echter vaak op korte termijn. Om die reden lijkt het van belang deze projecten of lessen meerdere malen te herhalen voor blijvende effectiviteit op lange termijn.

Streng optreden tegen pesten. De leerlingen ervaren dat bij een strenge docent de kans op pesten afneemt. Ook geven de respondenten aan dat er strenger tegen pesten opgetreden kan worden, voornamelijk met betrekking tot de daders. Zo kunnen volgens de leerlingen bij pesterijen gele en rode kaarten worden uitgedeeld, daders geschorst worden en ouders door docenten op de hoogte worden gebracht. Het blijkt namelijk dat de meest bestaande interventies veelal zijn gericht op de slachtoffers in plaats van op de daders. Het lijkt van belang dat men zich in hogere mate op de daders gaat richten.

Referenties

- Ahn, H., Garandeanu, C. F., & Rodkin, P. C. (2010). Effects of classroom embeddedness and density on the social status of aggressive and victimized children. *The Journal of Early Adolescence*, 30, 76-101. doi:10.1177/0272431609350922
- Allen, K. P. (2010). Classroom management, bullying and teacher practices. *Professional Educator*, 34, 1-15.
- Baar, P. (2012). *Peer aggression and victimization in Dutch elementary schools and sports clubs: Prevalence, stability, and approach across different contexts*. Utrecht: Utrecht University.
- Baar, P., Wubbels, T., & Vermande, M. (2007). Algemeen methodische voorwaarden voor onderwijs. *Pedagogiek*, 27, 71-90.
- Baarda, D. B., De Goede, M. P. M., & Teunissen, J. (2005). *Basisboek kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Bender, D., & Lösel, F. (2011). Bullying at school as a predictor of delinquency, violence and other anti-social behavior in adulthood. *Criminal Behaviour & Mental Health*, 21, 99-106. doi:10.1002/cbm.799
- Beran, T. N., & Tutty, L. (2002). Children's reports of bullying and safety at school. *Canadian Journal of School Psychology*, 17, 1-14.
- Buhs, E. S., Ladd, G. W., & Herald, S. L. (2006). Peer exclusion and victimization: Processes that mediate the relation between peer group rejection and children's classroom engagement and achievement. *Journal of Educational Psychology*, 98, 1-13. doi:10.1037/0022-0663.98.1.1
- CBS (2013, Januari 1). *Statistics Netherlands Statline Databank*. Retrieved from <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/cijfers/statline>.
- Cito (2010). *Uw leerling duidelijk in beeld*. Informatiefolder voor ouders. Arnhem: Cito.
- Cohen, L., Manion, L., & Morisson, K. (2007). *Research methods in education*. New York: Routledge.
- Crick, N. R., & Bigbee, M. A. (1998). Relational and overt forms of peer victimization: A multiinformant approach. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 337-347. doi:10.1037/0022-006X.66.2.337
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1996). Children's treatment by peers: Victims of relational and overt aggression. *Development and Psychopathology*, 8, 367-380. doi:10.1017/S0954579400007148

- Dake, J.A., Prince J.H., & Telljohann, S. K. (2003). The nature and extent of bullying at school. *Journal of School Health, 73*, 173-180.
- De Wit, D. J., Karioja, K., & Rye, B. J. (2010). Student perceptions of diminished teacher and classmate support following the transition to high school; are they related to declining attendance? *School Effectiveness and School Improvement, 21*, 451-472.
- Esbensen, F., & Carson, D. C. (2009). Assessment of bullying victimization in a multisite sample of consequences of being bullied: Results from a longitudinal American students. *Youth Society, 41*, 209-233. doi:10.1177/0044118X09351067
- Farrington, D. P., & Ttofi, M. M. (2011). Bullying as a predictor of offending, violence and later life outcomes. *Criminal Behaviour and Mental Health, 21*, 90-98. doi:10.1002/cbm.801
- Fekkes, M., Pijpers, F. I. M., & Verloove-Vanhorick, S. P. (2005). Bullying: who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Education Research, 20*, 81-91. doi:10.1093/her/cyg100
- Ghesquire, P., & Grietens, H. (2006). *Jongeren met leer- of gedragsproblemen*. Naar een school met zorg. Leuven: Uitgeverij Acco.
- Glew, G.M. (2008). Bullying and school safety. *The Journal of Pediatrics, 152*, 123-128. doi:10.1016/j.jpeds.2007.05.045
- Goossens, F., Vermande, M., & Van Der Meulen, M. (2012). *Pesten op school: Achtergronden en interventies*. Amsterdam: Boom Lemma.
- Gratton, C., & Jones, I. (2004). *Research methods for sport studies*. London: Routledge.
- Greenham, S. (1999). Learning disabilities and psychosocial adjustment: A critical review. *Child Neuropsychology, 5*, 171-196. doi:10.1076/chin.5.3.171.7335
- Griffin, A. Smith, R., & Gross, A. M. (2006). Bullying: Prevalence and the effect of age and gender. *Child & Family Behavior Therapy, 28*, 13-37.
- Guerra, N. G., Williams, K. R., & Sadek, S. (2011). Understanding bullying and victimization during childhood and adolescence: a mixed methods study. *Child Development, 82*, 295-310. doi:10.1111/j.1467-8624.2010.01556
- Houbre, B., Tarquinio, C., Thuillier, I., & Hergott, E. (2006). Bullying among students and its consequences on health. *European Journal of Psychology of Education, 21*, 183-208. doi:10.1007/BF03173576
- Hoover, J. & Hazler, R. J. (1991). Bullies and victims. *Elementary School Guidance & Counseling, 25*, 212.
- Juvonen, J., Nishina, A., & Graham, S. (2000). Peer harassment, psychological adjustment,

- and school functioning in early adolescence. *Journal of Educational Psychology*, *92*, 349-359. doi:10.1037/0022-0663.92.2.349
- Kaukiainen A, Salmivalli C, Lagerspetz K, Tamminen M, Vauras M, Mäki H, & Poskiparta E. (2002). Learning difficulties, social intelligence, and self-concept: connections to bully-victim problems. *Scand J Psychology*. *43*, 269-78.
- Kim, Y. S., Boyce, W. T., Koh, Y., & Leventhal B. L. (2009). Time trends, trajectories, and demographic predictors of bullying: A prospective study in Korean adolescents. *Journal of Adolescent Health*, *45*, 360-367.
- Kochenderfer-Ladd, B., & Pelletier, M. E. (2008). Teachers' views and beliefs about bullying: Influences on classroom management strategies and students' coping with peer victimization. *Journal of School Psychology*, *46*, 431-453. doi:10.1016/j.jsp.2007.07.005
- Kumpulainen, K., & Rasanen, E. (2000). Children involved in bullying at elementary school age: Their psychiatric symptoms and deviance in adolescence: An epidemiological sample. *Child Abuse & Neglect*, *24*, 1567-1577. doi:10.1016/S0145-2134(00)00210-6
- Moffit, T.E., Arseneault, L., Jaffee, S.R., Kim-Cohen, J., Koenen, K.C., Odgers, C.L., Slutske, W.S., & Viding, E. (2008). Research Review: DSM-V conduct disorder: research needs for an evidence base. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* *49*, 3–33.
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying at school. *Educational Leadership*, *60*, 12-17.
- Pateraki, L. & Houndoumadi, A. (2001) Bullying Among Primary School Children in Athens, Greece. *Educational psychology*, *21*, 167-176. doi:10.1080/01443410020043869
- Pelligrini, A.D., & Long, J.D. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance and victimization during the transition from primary school through secondary school. *British journal of development psychology* *20*, 259-280. doi:10.1348/ 026151002166442
- Perren, S., & Alsaker, F. D. (2006). Social behaviour and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *47*, 45–57. doi:10.1111/j.1469-7610.2005.01445
- Roland, E., & Galloway, D. (2002). Classroom influences on bullying. *Educational Research*, *44*, 299-312. doi:10.1080/0013188022000031597
- Salmivalli, C., & Peets, K. (2009). *Bullies, victims, and bully-victim relationships in middle childhood and early adolescence*. In K. H. Rubin, W. M. Bukowski, & B. Laursen (Eds.), *Handbook of peer interaction, relationships, and groups* (pp. 322-340). New York: Guilford.

- Seals, D., & Young, J. (2003). Bullying and victimization: Prevalence and relationship to gender, grade level, ethnicity, self-esteem, and depression. *Adolescence*, 38, 735-747.
- Smith, P.K., Ananiadou, K. & Cowie, H. (2003). Interventions to Reduce School Bullying. *Canadian Journal of Psychiatry*, 9, 591-599.
- Solberg, M.E., & Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully/Victim Questionnaire. *Aggressive Behavior*, 29, 239-268.
- Unnever, J. D. (2005). Bullies, aggressive victims, and victims: Are they distinct groups? *Aggressive Behavior*, 31, 153-171. doi:10.1002/ab.20083
- Veerman, J.W., & Van Yperen, T. (2006). *Zicht op effectiviteit*. Bronnenboek voor praktijkgestuurd effectonderzoek in de jeugdzorg, deel 1. Utrecht: NIZW.
- Verschueren, K. & Koomen, H. (2007). *Handboek diagnostiek in de leerlingenbegeleiding*. Apeldoorn: Garant.
- Vreeman, R.C., & Carroll, A.E. (2007). A systematic review of school-based interventions to prevent bullying. *Archives of Pediatric & Adolescent Medicine*, 161, 78-88. doi:10.1001/archpedi.161.1.178
- Wienke Tatura, C.M., Green, A.E., Karver, M.S., & Gesten, E.L. (2009). Multiple informants in the assessment of psychological, behavioral, and academic correlates of bullying and victimization in middle school. *Journal of Adolescence*, 32, 193-211. doi:10.1016/j.adolescence.2008.04.005

Bijlagen

Bijlage 1. Vergelijking etnische achtergronden

Tabel 3.

Vergelijking etniciteit steekproef ten opzichte van het landelijk gemiddelde.

	Landelijk gemiddelde (CBS, 2013)	Steekproef
Nederlands	85.4 %	77.5%
Overig	6.5 %	12.8%
Turks	2.5 %	2.1 %
Marokkaans	2.4%	5.2 %
Surinaams	2.2 %	1.5%
Antiliaans/Arubaans	0.9%	0.9%